

Лінгвістична семантико-текстуальна експертиза як спосіб вирішення питань щодо встановлення ознак розпалювання національної й релігійної ворожнечі

Марія Михайленко

аспірантка, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди,
спеціалістка зонального експертного сектору ICTE СБУ

в Управлінні СБУ в Харківській області, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8564-6841>, e-mail: m19m10a2000@gmail.com

Висвітлено особливості лінгвістичного консультування щодо лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи в контексті вивчення побутування національної й релігійної ворожнечі.

Ключові слова: лінгвістичне консультування; семантико-текстуальна експертиза; національна ворожнеча; релігійна ворожнеча; розпалювання ворожнечі.

Linguistic Semantic and Textual Examination as a Way of Solving Issues of Detecting Signs of Incitement to National and Religious Hatred

Mariia Mykhailenko

The paper highlights peculiarities of linguistic consulting on linguistic semantic and textual examination in the context of studying the incitement to national and religious hatred.

Keywords: linguistic consulting; semantic and textual examination; national hatred; religious hatred; incitement to hatred.

Інтенсифікація диджиталізаційних процесів в українському суспільстві природно вплинула на розвиток гуманітарних наук. Першою чергою, лінгвістики (тут — прикладної лінгвістики), яка здобула особливу динаміку змін: так, вона диференціювалася на політичну, юридичну та інші. Це спричинило формування нових підходів і напрямів, які були позначені актуалізацією інноваційного інструментарію. Здебільшого йдеться про методики лінгвістичного моніторингу мови тих чи тих ресурсів (до прикладу, текстів масмедіа, політичних текстів тощо, які побутують в інтернет-дискурсі).

Закономірно, що зміни були позначені єдністю цілей, мети та іншого: так, вони мали інтенсифікувати розвиток лінгвістичної теорії/практики. Останнє здебільшого відбувалося шляхом переосмислення категорійно-понятійного апарата мовознавчої науки [2], усталеної методології та підходів

до роботи з даними. Тексти, заломлюючись у призмі нового розуміння, набували все більших ознак даних, характерних для мови програмування, науки про дані тощо. У межах такого підходу сама культура мови / мовлення, специфіка того чи того тексту розглядається вже з позицій характерної для неї параметризації: атрибутів, властивостей тощо.

Вищезазначене підводить нас до актуальної потреби сучасної лінгвістики, яка зумовлена диджиталізаційними змінами, експоненційною природою продуктованих текстових даних. Йдеться про виявлення кореляцій мовних, національних та інших картин світу за мовними даними. Так, марно серед напрямів, що здобули активний розвиток, було лінгвістичне консультування, суть якого полягає у використанні знань про структуру, побутування, актуалізацію та інше мовної полісистеми для оптимізації послуговування

нею або виокремлення певних стрижневих ознак цього процесу.

Показовою ми вважаємо лінгвістичну семантико-текстуальну експертизу, яка є релевантним інструментом правової площини, покликаним здійснити аналізування текстів. Метою останнього є виявлення ознак розпалювання національної або релігійної ворожнечі [6]. Прикметно, що вищезазначена експертиза покликана локалізувати наявність певних деструктивних складників у текстових даних. Здебільшого йдеться про образливі, агресивні, дискримінативні та інші висловлювання, характеристики тощо [3]. Окрім того, важливим під час проведення такої експертизи є встановлення дискурсивних компонентів: власне контексту, модальності, причиново-наслідкових зв'язків тощо із прогнозуванням результатів актуалізації вищезазначених мовних засобів.

Підґрунтям для здійснення такої експертизи є вивчення мовних одиниць (слів, словосполучень, речень, текстів тощо) у кореляції з їх розміщенням в аналізованих текстових даних. Основним завданням до того ж є розуміння семантичного навантаження кожного складника з паралельною актуалізацією досягнення широкого спектра їх тлумачень у межах комунікативного акта / ситуації. Показово, що у випадках розпалювання ворожнечі такий аналіз репрезентативний щодо природи тих чи тих актуалізованих висловлювань агресивного, образливого, зневажливого, дискримінативного змісту з національним або релігійним нашаруванням [4].

Головними лексико-семантичними механізмами в розпалюванні мови ворожнечі є: а) пейоративи (слова з негативним емоційним забарвленням, які маркують певні національні / релігійні відмінності); б) стереотипні / стандартні / узвичаєні висловлювання (кліше / шаблони, покликані характеризувати безвідносно до конкретики, узагальнено «тавруючи» національну або релігійну групу); в) принизлива метафорика (образливі порівняння вищезазначених груп або осіб із тваринами, об'єкта-

ми тощо, що увиразнює дегуманізаційний зміст) тощо.

Вагомим під час проведення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи є виявлення вищезазначених механізмів, а також виокремлення їх впливу на аудиторію. Йдеться про те, що такі механізми суттєво трансформують первинний зміст вибудованих фраз, надаючи останнім зовсім інше семантичне навантаження. Вагомим тут є контекстний аналіз, тобто дослідження позалінгвальних детермінант побутування аналізованих текстових даних. Першою чергою, експерт / експертка оцінює дискурсивні передумови створення таких даних, їх адресанта й адресата, параметризацію поширення й побутування тощо.

Релевантність результатів вищезазначеної експертизи свідчить про те, що вони є доказовою базою в судових процесах (кримінальних, адміністративних та інших справах), які стосуються розпалювання національної / релігійної ворожнечі тощо. Показовою в цьому контексті є ст. 161 Кримінального кодексу України [1], якою передбачено відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної приналежності, релігійних переконань, інвалідності тощо. Природно, що головним мірилом вищезазначених порушень може стати проведена лінгвістична семантико-текстуальна експертиза, яка, власне, і дасть змогу підтвердити або спростувати наявність того чи того порушення (ознаки злочину в аналізованому тексті) [5].

Варто зауважити, що лінгвістична семантико-текстуальна експертиза є ефективною лише за умови неупередженості, об'єктивності експерта / експертки, який / яка її проводить, а також дотримання науково-обґрунтованих методик. Також вплив на результативність цього процесу чинить інтенсивна зміна мовних норм, поява нових слів та виразів (до прикладу, фемінітивів): неусталене побутування вищезазначених одиниць продукує варіативність уживання, а відтак — широкий спектр тлумачення останніх.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та доз пов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.12.2023).
2. Dovhan O. V. Political Internet Discourse as a Source of Data for Linguistic Analysis. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 31. С. 162—169. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2023.31.29 (дата звернення: 07.09.24).
3. Etaywe A., Macfarlane K., Alazab M. A cyber-terrorist behind the keyboard : An automated text analysis for psycholinguistic profiling and threat assessment. *Journal of Language Aggression and Conflict*. 2024. DOI: 10.1075/jlac.00120.eta (дата звернення: 07.09.24).
4. Green D. The Legal Categorisation of Cyber Hate : A Corpus-Assisted Exploration of Prompting, Inciting, Insulting and Making Contemptuous in Hate Speech Discourse. *Handbook on Cyber Hate : The Modern Cyber Evil*. 2024. P. 237—260. DOI: 10.1007/978-3-031-51248-3_12 (дата звернення: 07.09.24).
5. Mapping the scientific knowledge and approaches to defining and measuring hate crime, hate speech, and hate incidents : A systematic review / M. Vergani et al. *Campbell Systematic Reviews*. 2024. Vol. 20. Is. 2. DOI: 10.1002/cl2.1397 (дата звернення: 07.09.24).
6. What is hate speech? The case for a corpus approach / M. Lepoutre et al. *Criminal Law and Philosophy*. 2024. Vol. 18. Is. 2. Pp. 397—430. DOI: 10.1007/s11572-023-09675-7 (дата звернення: 07.09.24).